

Kort verslag lezing Luc Panhuysen tijdens de bijeenkomst van Vrienden van De Witt op 4 oktober 2014 in Den Haag.

De lezing van Luc Panhuysen was onderdeel van een symposium met als onderwerp "De Republiek aan de rand van de afgrond in het rampjaar 1672". Het vond plaats in het Theater aan het Spui in Den Haag, waar 's avonds een muzikaal toneelstuk ("rockopera" genaamd) zou worden opgevoerd. Deze combinatie was op verzoek van de auteur van dat toneelstuk, tevens lid van onze vereniging, tot stand gebracht.

Luc Panhuysen had zijn voordracht als titel meegegeven: "Gelijkheid en onbehagen". Rode draad was daarom de spanningen die naar voren komen als er ongelijkheid optreedt in een in principe egalitaire samenleving, zoals die in de jonge Republiek was ontstaan. Hij schetste de politieke ontwikkelingen sinds 1650, nadat prins Willem II na zijn (mislukte) staatsgreep in Amsterdam plots overleed. De regenten besloten toen geen stadhouder meer te benoemen. Het eerste stadhouderloze tijdperk trad in. Echter acht dagen na de dood van Willem II werd zijn zoon, prins Willem III geboren en deze prins van Oranje zou een voortdurende bron van spanning opleveren voor de republikeinse regenten, die uiteindelijk in het rampjaar 1672 met de moord op de gebroeders De Witt een gruwelijke ontkenning zou krijgen.

Hoewel er dus in de Republiek geen sprake was van een vorst met een hof dat grote staat voerde zoals in vele landen om ons heen was er wel een onderscheid tussen degenen die de macht hadden in de steden en de Staten en het gewone volk (hiertoe behoorden ook de gegoede burgerij). Die afstand kwam, zoals spreker liet zien, onder meer tot uiting in de kleding en de huisvesting. Ook het gebruik dat een lager geplaatste de hoed afnam voor de hoger geplaatste persoon was in die dagen een eis, waaraan bv Johan de Witt strikt de hand hield.

Voorts ging spreker in op de roem en de faam die personen van hoge rang en status aankleefde. Daarbij was het onderscheid tussen beide begrippen met de daarbij horende symbolen van groot belang. Roem kon men verwerven door zijn daden, faam was iets dat men had door charisma en afkomst. Dat laatste was de facto alleen weggelegd voor vorsten en hoge adel. Het is daarom begrijpelijk dat er veel commotie ontstond over het schilderij dat Cornelis de Witt van zich zelf had laten maken, waarop hij was afgebeeld als held van de tocht naar Chatham met de symbolen behorend bij een vorst !

De feitelijke positie van de gebroeders De Witt was geleidelijk niet te onderscheiden van een prinselijk statuut, terwijl zij daar natuurlijk geen staat op konden maken. Het ten onrechte innemen van deze positie is hen tenslotte zwaar aangerekend in de vele pamfletten die in het rampjaar 1672 verschenen. Het vormde de voedingsbodem voor de uiteindelijke moord die door de aanzienlijke burgerij is gepleegd, met de prins Willem III als degene die dit alles op zijn beloop heeft gelaten.

Jan E. van Dam